

Olvasásra nevelés és pedagógusképzés. HUNRA konferenciák előadásai

A magyar pedagógusképzés rendszere és gyakorlata egyfelől, az ifjúság olvasási kultúrájának problematikája másfelől: két olyan jelenségkör, melyek közelítése mindig vibráló feszültséget kelt. 1992 őszén a Magyar Olvasástársaság, a HUNRA (melynek céljáról és tevékenységéről a kötet előszavában Nagy Attila lényegretörő, korrekt tájékoztatást nyújt) vállalta ezt a megközelítést: „Olvasásra nevelés és pedagógusképzés” címmel konferenciát rendezett. A most (sajnos, két év hátránnyal) megjelent kötet, melyben 24 szerző – egyetemi –, főiskolai tanár, hallgató vagy volt hallgató mond e témáról rövid véleményt, e konferencia megszerkesztett jegyzőkönyveként is olvasható.

A konferencia-jegyzőkönyv, mint publikációs forma kiválóan alkalmas a problémák érzékeltetésére. (A problémák elmélyültebb kidolgozása már más irodalmi műfajok feladata.) Így van ez a jelen kötet esetében is: a 24 rövid megnyilatkozásból kitapintható, hogy abban a szerepkörben, melyet a felsőoktatás a magyar olvasási kultúra továbbvitelében vállal, hol vannak érzékeny pontok, hol vannak neuralgikus megoldatlan problémák vagy ellenkezőleg, hol folyik figyelemreméltó kísérlet a megújításra?

A konferencia időpontjában már minden résztvevő számára nyilvánvaló volt az olvasási kultúrát illetően a radikális társadalmi és technikai változások számos kedvezőtlen hatása. Ezeket „mindannyian észleljük, de

többnyire tanácstalanok vagyunk velük kapcsolatban” – mondja a magyar felsőoktatás nevében is a kötetnyitó írás – „s könnyebben fogunk ostromozáshoz, mintsem a változásokból következő feladatok felméréséhez.” A konferencia – tiszteletreméltó következetességgel – az utóbbira tett kísérletet. „A pedagógus társadalom aligha engedheti meg magának a gyakori nosztalgizást. Minden felnövekvő évfolyamatot meg kell értenie ahhoz, hogy megpróbálkozhasson nevelésükkel.”

Milyennek látszik – 24 irányból figyelve – az olvasásra nevelés helyzete a magyar pedagógusképzésben a 90-es évek elején?

A beszámolók mindenek előtt az elméleti alapvetés változását regisztrálják: az olvasástanítás és részben az irodalomoktatás módszertani alapozásában szembetűnő a szövegteni megközelítés térnyerése. Tudjuk ugyan, hogy a szövegten alkalmazása már évekkel korábban megjelent a szakmódszertanokban, de a benne egyesülő nyelvészeti és irodalmi elemzések egyre mélyebbre látszanak most behatolni; sokan bíznak benne, hogy a szövegten (és a kommunikációelmélet) nemcsak a stilisztikát, hanem az értő olvasásra nevelést is támogatni fogja, újabb megközelítési szempontokat kínálva a gyakorló pedagógusoknak is.

Az olvasástanítási szakmódszertan – úgy tűnik – egyre differenciáltabban mutatja be a szöveg megértésének bonyolult, egymásbaépülő rend-

szerekből álló világot, a pszicholingvisztika segítségével nemcsak az összefüggéseket, hanem az egész mechanizmus működését is érzékeltetve.

A kötetben – az olvasó meglepetésére – egyáltalán nem esik szó viszont a tanítóképző intézményekben oktatott s az iskolákban választható különféle olvasástanítási módszerekről, holott ez most az iskolai olvasásra nevelés egyik legérzékenyebb pontja. (Talán éppen ezért hiányzik?) Az egyes olvasástanítási módszerek reprezentánsai a különböző olvasókönyvek. Olvasni tanítanak-e az olvasókönyvek? címmel kizárólag ezek negatívumairól értesülünk, ez egysíkú képet fest a sokkal bonyolultabb valóságról. Kár, hogy a szerző vagy más nem vállalta az átfogó értékelést.

A jövődő irodalomtanárok szakmai felkészítésének helyzetét másként ítélik meg az oktatók és másként a hallgatók. Az oktatók bíznak benne, hogy az irodalom megközelítésének gazdagodó módszerei megújítóan hatva épülnek be a hallgatók irodalomszemléletébe, a hallgatók viszont úgy látják, hogy képzésük „igen kevésbé alkalmas arra, hogy megtanítsa átadni az olvasás szeretetét.” Hiányzik ehhez a megfelelő szakdidaktika, öt év alatt egyáltalán nem találkoznak sem olvasás lélektannal, sem olvasás szociológiával, a túlfeszített mennyiségi követelmények pedig elidegenítően hatnak. Hasonló problémát fogalmaznak meg a már végzett tanárok is: „A tananyag megtanítása (sokszor) nem sokat lendít a költészet megszerettetésének ügyén.”

A felsőoktatási irodalomoktatásnál is ellentmondásosabb kép tárul a kötet írásaiából eléink, ha – annak jegyében, hogy az olvasásra és irodalomhasználatra nevelés egyetemes pedagógiai feladat – a nem irodalom

szakos tanárok ilyen irányú felkészítését vizsgáljuk. Az iskolák napi gyakorlatából szemlélve úgy látszik: „A könyvtárak, tette kész könyvtárosok, iskolák és különböző szervezetek törekvése, a pedagógusok akarata mind egyvalamin torpan meg: a képzés során nem tanítottak és nem tanítanak meg könyv- és könyvtárhasználatra, az olvasáspedagógia módszertanára.”

A kötet szerzői ez ügyben többféle javaslatot tesznek. Van, aki a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek tantervbe helyezését kéri számon, van, aki az alapozó tárgyak gyökeres megújítását javasolja, többen pedig alapos reformot követelnek a pedagógiai képzésben, „az általánosságok szintjén maradó unalmas előadások helyett.” A legkövetkezetesebb és legmesszebre menő javaslat az embertan bevezetését ajánlja. Kár, hogy a pedagógiai képzés problémáját „belülről”, a főiskolák és egyetemek tanszékeiről nézve nem világítja meg a kötetben hozzászóló. Így a pedagógia tantárgya afféle prügelknábe marad: rajta kéri számon az irodalomhasználatra (mint eszközhasználatra) való korszerű nevelés elmulasztását. „Ehelyett száraz pedagógiatörténetet kell bemagolnunk” – írja egy egyetemi hallgató – „az ókori kínai iskolatípusoktól Makarenkóig (véletlenül sem tovább.)”

A konferencián határainkon túli pedagógusképzési és oktatási intézmények tanárai is részt vettek, rendkívül informatív írásaik az idegen nyelvi környezetben történő anyanyelvi és irodalmi nevelés sajátosságaira világítottak rá. Tanulmányaikból kiviláglik, hogy kisebbségi körülmények között az anyanyelvi nevelés pusztán az anyaországi módszerek alkalmazásával nem képes teljes mértékben teljesíteni feladatát. Az írások a lényegi eltérésnek egy-egy jellegzetes területét

mutatják be. Ilyen például a nagyobb fokú nyelvjárásiasság s ebből adódóan az általános (standard) köznyelv oktatásának különös nehézsége. (A beszélők nagy része ritkán kerül olyan helyzetbe, hogy a formális köznyelvet vagy a szaknyelvet kellene használnia.) – Sajátos problémákra utal az egyik írás címe: A román irodalom megszerettetése Székelyföldön. (A román nyelv tanítása az iskolában azonos súllyal van jelen, mint az anyanyelvé.) Ugyancsak sajátos, az anyaországinál lényegesen nagyobb szerepe van a történelmi olvasmányoknak. Egy-egy történelmi témájú könyv valóságos bestselleré válik mind a tanulók, mind a tanítójelöltek között. „Ilyen sikerélmények után a jövődöbeli tanító hamar rájön, hogy nincs olyan korszaka történelmünknek, melyet ne tükrözne a szépirodalom.”

Figyelemreméltó az a beszámoló is, mely a bálványosi olvasótáborról ismer-

teti. Erre a romániai egyetemeken tanuló magyar fiatalokat és a magyarországi egyetemekre felvételt nyert erdélyieket együtt hívták meg „a közöttük elmérgesedett viszony, gyanakvás és ellenérzés feloldására.”

A kötet egyik legdrámaibb írása a moldvai csángó gyerekek anyanyelvi nevelésének kérdéseiről szól. Ott ui. anyanyelvi iskolák, anyanyelvi egyházi szertartások hiányában a gyerekek beszélt anyanyelvükön sem írni, sem olvasni nem tudnak, a szóbeliség állapotában élnek. Befejezésül álljon itt egy nyolcadikos csángó kislánynak, Gábor Feliciának egyéves csíkszeredai nyelvtanulás után írt fogalmazványa; „Most már megtanultunk írni, rendesen beszélni, olvasni. Szüleim büszkék, hogy legalább egy a tíz gyerekikből megtanult rendesen magyarul. Köszönöm a jó Istennek és azoknak, akik értünk törekednek...”

Katsányi Sándor

Jubiláló pedagógiai folyóiratok repertóriumai

A Magyar Pedagógia első száz évének repertóriumai

A múlt század végén, 1892 januárjában megalakult a Magyar Pedagógiai Társaság. Alapszabályában nemes és sokoldalú célkitűzést fogalmaztak meg az alapítók: „A paedagógiának és segédtudományainak magyar nyelven művelése, a hazai közoktatásügy egész körében felmerülő elvi kérdéseknek tudományos jellegű tárgyalása, a paedagógia múltjának kutatása, a paedagógiai elvek népszerűsítése és terjesztése.”

Céljait tudományos ülésekkel, szakkönyvtár létesítésével és a pedagógiai szakirodalom kiadásával akarták megvalósítani. A társaság alapításának évében, 1892-ben már sok került a Magyar Paedagógia kiadására. Így 1992-ben a folyóirat alapításának századik évfordulóját ünnepelhette a magyar pedagógus társadalom. Igaz, hogy ekkor még csak a kilencvenkettedik évfolyamát jegyezték, néhány éves kényszerű szünet miatt. 1948-ban és 1951–60 között nem jelent meg. Az 1949. évet LVII–LVIII. évfolyamként szignálták.

Az évforduló tiszteletére jubileumi számot (1992. 1. sz.) adott ki a szerkesztőség, amelyben válogatást közöltek az eltelt évek legjelesebb pedagógiai szakíróinak – Csengeri János, Kármán Mór, Négysesy László, Fináczy Ernő, és mások munkáiból.

Ebben a számban olvasható *Mészáros István* tanulmánya is a folyóirat száz évének történetéről. Mészáros István végigköveti a periodikum életét alapításától napjainkig. Elemzi a szerkesztési koncepciókat, tartalmi és szerkezeti változásokat, az aktuális politikai irányítás és a közoktatás, illetve neveléstudományi kutatások kapcsolatát.

A Magyar Pedagógiát az ország „egyik legjelentősebb... központi neveléstudományi folyóiratának” tartja. Az utolsó harminc évben napvilágot látott közlemények maradátságának megtélését a jövő kutatóira bízta a szerző: „... a következő évek hazai pluralista társadalmi viszonyai között remélhetőleg létrejövő új neveléstudományi nézetrendszerek tartalmi elemzéseit mutathatják meg: mi fedezhető fel bennük a Magyar Pedagógia hasábjain 1961 óta felhalmozott gondolatokból, elvekből, felismerésekből?”

Az alapítás századik évfordulójára készült el a folyóirat repertórium, amely az 1993. év (XCIII. évfolyam) különszámaként jelent meg. Ez „egy számítógépes adatbázis nyomtatott formában elkészített változata”.

Bár *Csapó Benő* és *Pukánszky Béla* szerkesztők *Bevezetés* című írásukban (sőt az összeállítás címében is) az első száz év repertóriumának nevezik, tulajdonképpen csak kilencvenkét év anyaga ez. A korábban már említett néhány év szünet miatt csak az alapítás óta telt el egy évszázad.

A folyóirat repertorizálásának vannak előzményei. Az első munka az 1892 és 1931 között megjelent számok feltárása: *A Magyar Pedagógia* negyven évfolyamának – 1892–1931 – Tartalom és Névmutatója. Összeállította: Dr. Tettamanti Béla és Dr. Márer Erzsébet. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből. Szeged, 1933. Ennek szerves folytatása nemcsak időben, de

szerkesztési elveiben is *Tóth Gábor* összeállítása: *A Magyar Pedagógia tizenkilenc évfolyamának (1932–1950. XLI–LIX) tartalom- és névmutatója*. Összeáll. *Tóth Gábor*. Bp. 1963.

Ez a repertórium a *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* 1962 (Bp. Akad. K., 1963.) kötetben jelent meg. Tehát valójában 1892–1950-ig állt rendelkezésünkre eddig a folyóirat feldolgozása.

A két szakrendszerű repertórium nyolc főcsoportban, ezeken belül alcsoportokban, az alcsoportokon belül formai szempontok szerint (önálló cikkek, ismertett művek és értekezések, hírek és adatok), majd betűrendben rendszerezi anyagát. Az önálló cikkeket és tanulmányokat annotálja is. A *Tettamanti-Márer-féle* első kötetben nincs ugyan tárgymutató, de *Tóth Gábor* többféle mutatóval is ellátta a repertóriumot. Található benne névmutató (jelek, cikkírók, ismertett művek szerzői), folyóiratok mutatója és végül tárgymutató. Mivel a nagy mennyiségű közlemény tárgycsoportok szerinti rendezése a neveléstudomány felosztásának nem felel meg teljességgel (erre *Tóth Gábor* is felhívja a figyelmünket), az 1932–1950-es második repertóriumhoz jól szerkesztett tárgymutató járul, amelynek segítségével könnyen és biztonságosan lehet eligazodni az anyagban.

A „százéves” repertórium (1892–1992) mechanikus elrendezésű, egy-egy évfolyam tartalmát lapról-lapra haladva közli. Bár jobb lett volna az egyes évfolyamokon belül a folyóiratszámokat is feltüntetni, mert a szerkezet áttekinthetőbb, az eredeti közlemények könnyebben visszakereshetők lennének. Így a regisztrált 6022 tételt csak az évszámok tagolják. Az egyes tételek tartalmazzák a szerző(k) nevét, a közlemény címét, év, évfolyam, folyóiratszámot, lapszámot és tárgyszavakat. A cím- és szerzőségi adatokban mindenütt az eredeti írásmódot tartották meg. Álneveket, monogramokat és rövidítéseket sajnálatosan nem oldottak fel.

A repertóriumhoz két mutatót szerkesztettek, név- és tárgymutatót. A szerzői névmutatót neveket, álneveket, monogramokat, különféle írói jegyeket egyszerűen betűrendbe sorol. Az azonos nevű szerzők között semmiféle megkülönböztetés nincs. Ezt követi a tárgymutató. A tárgyszóalkotás jellemzője a felületesség: az egyes közlemények tartalmát nem tárják fel kellőképpen.

A „közösség”, „módszerek”, etc. tárgyszavak túlságosan általánosak, semmiképpen nem fejezik ki a közlemények tartalmát. A tárgymutatóban sem csoportképzést, sem utalást nem használnak, így pl. a testnevelés tanítása a testgyakorlás (3156. tsz.), a testnevelés (26. tsz.), a tornatanítás (3843. tsz.) tárgyszavak alatt jelenik meg. Ez a fajta szétszórtság utalásokkal könnyen megszüntethető.

A tárgyszavaknak és az ezekből szerkesztett mutatónak valójában a tartalmi feltárást olyan részletességgel kellene megoldania, hogy a kutatások, visszakeresések gyorsak és biztonságosak lehessenek. Ez a fajta mutatózás ezt lehetetlenné teszi. Ugyanis az egyes tárgyszavaknál – pl. a nyelvtanításnál 145, a neveléstörténet tárgyszónál 462 – a tételszámok olyan sokasága gyűlt össze, amely nagyon hosszadalmassá teszi a kutató szakember számára a releváns közlemények megtalálását.

Így nem érezzük, hogy tartalmilag kellő mélységig bemutatná a repertórium az eltelt, közel száz évben a folyóirat lapjain közzétett pedagógiai szakmai írásokat.

Érdeemes lenne a tárgymutatót átdolgozni, finomítani, hiszen egy évszázadot megélt folyóirat méltó arra, hogy a dicséretes jó szándékkal elkészített repertórium valóban hasznos segítő eszköze legyen a pedagógiai kutatómunkának.

A Szakképzési Szemle tíz évének repertórium

A Szakképzési Szemle, a szakoktatás elméleti folyóirata még gyermekkorát éli a Magyar Pedagógiához képest, hiszen csak tízéves. Indulásakor, 1985-ben az Országos Pedagógiai Intézet adta ki. Jelenlegi kiadója a Nemzeti Szakképzési Intézet és a Magyar Szakképzési Társaság.

A negyedéves periodikumot indulásakor *Földi Jenő*, később *Gál Róbert*, *Vida János*, jelenleg *Paróczayné Korányi Margit* szerkeszti. Indulásának tizedik évfordulójára, az 1994. 4. számban jubileumi emlékezéseket és a folyóirat tízéves repertóriumát jelentette meg a szerkesztőség.

Az egy évtized alatt napvilágot látott közleményeket áttekintve azt láthatjuk, hogy az elég gyakran váltakozó szerkesztők alapvető koncepciója az volt: színvonalas, igényes, időszerű, külföldre is kitekintő lapot adjanak az olvasók kezébe. Ennek megfelelően helyet kaptak a folyóiratban a hazai szakképzés alapvető problémái: az átalakuló gazdasági-társadalmi szerkezettel szoros összefüggésben újraformálódó szakképzési rendszer, a fiatal munkanélküliek helyzete, új típusú szakképző iskolák, oktatási kísérletek és sok-sok külföldi szakiskolai modell bemutatása.

Fontos szerepet töltött be a Szemle az új, 1993-ban elfogadott szakképzési törvény előkészítő munkáiban is. A tíz év közleményeit feldolgozó repertórium hatvanhat oldalnyi terjedelemben jelent meg. Mivel a szerzőjét nem jelölték, valószínűleg a szerkesztőség állította össze. Bevezetője, előszava nincs a repertóriumnak. Az első részében évek és rovatok szerint felsorolják a tanulmányokat. Itt csak szerzőt és címet jelölnek. Tehát egy-egy évben előtűnik áll pl. a Gazdaság és szakképzés című rovatban megjelent közlemények összessége.

A repertóriumnak ezt a részét nemigen tudjuk másra használni, mint arra, hogy áttekintsük, egy évben, egy rovatban hány írás jelent meg.

Az összeállítás második része az ún. névmutató, amely nem azonos a hagyományos értelemben vett névmutatóval. Itt ugyanis tételszámozva, a szerző vagy a cím betűrendjében ismét felsorolják valamennyi közleményt, vagyis egy-egy tétel tartalmazza a sorszámot, a szerzők nevét, a címet, a megjelenési adatokat (évfolyam, év, szám) és az oldalszámot. A több szerzős tanulmányokat csak az első szerzőnél találjuk meg. A második, harmadik szerző nevére a megfelelő helyen nem utalnak.

A „névmutató” 506 tétele után következik a tárgymutató. Ebben a kissé szűkszavú (az 506 tételhez összesen 330 tárgyszót rendeltek) mutatóban elég sok jelzős szerkezet található tárgyszóként, pl. adaptív szakképzés, bányaiipari szakképzés, élelmiszeripari szakképzés, műszaki szakképzés. Ezeket érdemes lett volna a jelző hátravetésével a szakképzés tárgyszónál összevonni. A tárgymutatóban a „névmutató” tételszámaira történik utalás. A gyors és praktikus visszakeresés segítése nem erénye ennek a repertóriumnak, de egy évtizednyi munkát végülis reprezentál.

Kolozs Barnabásné